

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

Ročníková práce

Zuzana Krouchalová

Dokumentace procesu vzniku inscenace

***Kámen* v Národním divadle**

Documentation of the Production Process of *The Stone* at the National Theatre

Praha 2025

Vedoucí práce: Doc. Martin Pšenička, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto ročníkovou práci vypracovala zcela samostatně a veškerou použitou literaturu a další podkladové materiály, které jsem použila, uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na proces dokumentace vzniku divadelní inscenace *Kámen* v Národním divadle z pohledu přímé účastnice v roli dokumentátorky. Popisuje jednotlivé fáze procesu dokumentace včetně způsobu zaznamenávání zkouškového procesu. V závěrečné části práce reflektuje zvolený přístup, pojmenovává konkrétní problémy, se kterými se tento pilotní projekt potýkal, a navrhuje možná zlepšení, která by mohla přispět k efektivnější dokumentaci vzniku inscenace v budoucnosti.

Abstract

This thesis focuses on the process of documenting the creation of the theatre production *The Stone* at the National Theatre, from the perspective of a direct participant as a documentarian. It describes the individual phases of the documentation process, including the methods used to record rehearsals and related activities. In the final section, the thesis reflects on the chosen approach, identifies specific challenges encountered during this pilot project, and proposes potential improvements that could contribute to more effective documentation of theatre productions in the future.

Klíčová slova

dokumentace divadelní inscenace, dokumentace současnosti, divadelní zkouška, sbírka, paměťová instituce

Keywords

documentation of a theatre production, contemporary documentation, theatre rehearsal, collection, memory institution

Obsah

Úvod	6
1. Dokumentace současnosti jako předmět zájmu muzeí a paměťových institucí	7
2. Pilotní projekt Národního muzea	9
3. Dokumentace procesu vzniku inscenace Kámen v Národním divadle	11
3.1. Nastavení metodiky dokumentační práce	11
3.2. Divadelní zkoušky	12
3.3. Písemné protokoly ze zkoušek	13
3.4. Audio- a videozáznamy ze zkoušek, rozhovory s inscenačním týmem, ostatní materiály	15
4. Zhodnocení, reflexe a návrhy na funkční pokračování projektu	17
Závěr	19
Seznam použité literatury	20
Přílohy	22

Úvod

Dokumentace současnosti, včetně současného českého divadla, se stává čím dál důležitější součástí činnosti muzeí, archivů a dalších paměťových institucí. Roste snaha zachytit kulturní a uměleckou tvorbu v reálném čase a uchovat je pro budoucí generace nejen prostřednictvím výsledného díla, ale i skrze dokumentaci samotného tvůrčího procesu. Tato práce se věnuje pilotnímu projektu Divadelního oddělení Národního muzea s názvem *Dokumentace procesu vzniku divadelní inscenace v praxi*.

Cílem této práce je reflexe dokumentace procesu vzniku inscenace *Kámen* v Národním divadle v režii Michala Dočekala, která byla dokumentována v rámci pilotního projektu Národního muzea zaměřeného na dokumentaci současného divadla. Práce si dále klade za cíl popsat dokumentační proces a navrhnout podněty pro zlepšení budoucí dokumentační práce. Opírá se o mou praktickou zkušenost se stáží v Divadelním oddělení Národního muzea, kdy jsem se jako dokumentátorka na dokumentaci inscenace *Kámen* podílela.

Při psaní práce jsem pracovala s primárními materiály: písemnými protokoly a audio- a videozáznamy ze zkoušek a dalších porad inscenačního týmu a dramaturgickými a propagačními materiály k inscenaci *Kámen*, se záznamy rozhovorů se členy inscenačního týmu. Současně se opírám o odborný článek Veroniky Musilové Kyrianové, která v rámci reflexe tohoto pilotního projektu shrnuje zkušenosti a metodologické poznatky z pozice jeho autorky. Její práce představuje teoretické východisko pro moji vlastní reflexi.

V první části této práce se zabývám vymezením pojmu dokumentace současnosti a popisují rostoucí důraz muzeí a paměťových institucí na dokumentaci současnosti a současného českého divadla. Druhá část popisuje pilotní projekt Divadelního oddělení Národního muzea, který je zaměřen na dokumentaci procesu vzniku dvou českých divadelních inscenací. Ve třetí se věnuji vlastní zkušenosti s podílením se na projektu dokumentace inscenace *Kámen* v Národním divadle. Popisují průběh dokumentační práce, dále zkouškový proces a neopomenu zmínit vytvořené i získané materiály z přípravy inscenace, přičemž hlouběji se zaměřuji na písemné protokoly ze zkoušek. Čtvrtá část práce shrnuje a hodnotí praktické poznatky vyplývající z této zkušenosti, které mohou přispět ke zkvalitnění budoucí dokumentace vzniku divadelních inscenací. Součástí práce je jedna příloha – písemný protokol ze čtené zkoušky inscenace *Kámen* ze dne 24. 3. 2015.

1. Dokumentace současnosti jako předmět zájmu muzeí a paměťových institucí

Tendence k obratu muzejní dokumentace současnosti je předmětem muzeologické diskuze již od 60. – 70. let 20. století.¹ V posledních letech zájem odborné veřejnosti o soudobou dokumentaci výrazně roste a toto téma se stále častěji objevuje v odborných diskusích. Ve strategiích a sbírkotvorných plánech muzeí a paměťových institucí je možné pozorovat stále rostoucí důraz na dokumentaci aktuálních společenských, kulturních i politických událostí. Cílem těchto snah je uchovat doklady o vývoji společnosti a přírody pro budoucí generace.

Pojem dokumentace současnosti představuje specifickou formu sbírkotvorné činnosti, kterou je nutno odlišit od pouhého sběru dokladů o vývoji společnosti. Zatímco běžný sběr často probíhá retrospektivně a bez zařazení shromažďovaných předmětů do širšího kontextu, dokumentace současnosti se vyznačuje systematickým sběrem v reálném čase. Základním cílem dokumentace současnosti je tedy zachytit i kontext vzniku a významu předmětů. To předpokládá snahu o získání maximálního množství doprovodných informací a materiálů, které se k daným předmětům vážou.²

Národní muzeum jako největší a nejvýznamnější sbírkotvorná instituce v České republice dlouhodobě zastává významnou roli v uchovávání, správě a prezentaci předmětů kulturního dědictví. V posledních více než deseti letech však klade důraz právě také na soudobou dokumentaci, což vychází mj. i z koncepce Ministerstva kultury.³

Situaci dokumentace současného českého divadla hodnotila v roce 2014 kurátorka Divadelního oddělení Národního muzea (dále jako „DONM“) Lenka Šaldová ve svém příspěvku jako *nesystematickou* a *nesoustavnou*. Ačkoli se dokumentaci současné divadelní tvorby v České republice věnuje poměrně velké množství institucí (Institut umění – Divadelní ústav, Moravské zemské muzeum v Brně nebo Slezské muzeum v Opavě), chybí mezi nimi užší spolupráce i jednotná koncepce. A to může vést k tomu, že část významných pramenů bude nenávratně ztracena. Po nástupu Vojtěcha Poláčka jako vedoucího

¹ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. Dokumentace divadelní práce pro muzejní sbírky: reflexe projektu Divadelního oddělení Národního muzea. In: *Muzeum 2: Muzejní a vlastivědná práce 2015*, s. 44.

² FIALOVÁ, Dagmar, JUNEK, Marek. SWOT analýza sbírky Národního muzea s přihlédnutím ke strategii dokumentace současnosti. In: *Sborník z mezinárodní muzeologické konference Muzeum a změna IV*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 67-69.

³ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. Dokumentace divadelní práce pro muzejní sbírky: reflexe projektu Divadelního oddělení Národního muzea. In: *Muzeum 2: Muzejní a vlastivědná práce 2015*, s. 43.

DONM v roce 2012 došlo k nastavení nových priorit DONM pro další období jeho činnosti. Jedním z cílů se stala právě systematická dokumentace současného divadla. Národní muzeum si zároveň stanovilo záměr jasně vymezit svou pozici mezi institucemi, které se dokumentací současného divadla zabývají, a aktivně se zapojit do tvorby metodologie a rozšířit akviziční plán právě o dokumentaci současného divadla.⁴

⁴ ŠALDOVÁ, Lenka. Dokumentace současného divadla. In: *Sborník z mezinárodní muzeologické konference Muzeum a změna IV*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 99-100.

2. Pilotní projekt Národního muzea

Jedním z klíčových projektů Divadelního oddělení Národního muzea, který se váže k dokumentaci současného divadla, byl v roce 2015 projekt s názvem *Dokumentace procesu vzniku divadelní inscenace v praxi*⁵. Tento pilotní projekt vznikl pod vedením dnes již bývalé kurátorky audiovizuální sbírky DONM MgA. Veroniky Musilové Kyrianové a byl „pravděpodobně prvním důsledně realizovaným projektem svého druhu v prostředí českých muzejních institucí.“

Projekt měl být zaměřen na dokumentaci procesu vzniku dvou divadelních inscenací současného českého divadla, s důrazem na zachycení komplexního tvůrčího procesu a umělecké práce ve fázi, kdy se odehrává, nikoli pouze jako výsledné dílo. Dalším z cílů bylo navázání přímého kontaktu s divadelními institucemi, uměleckými soubory, tvůrci a studenty. Součástí teoretického výstupu projektu měl být odborný článek jeho autorky v recenzovaném časopise, který by shrnoval praktické zkušenosti s realizací dokumentace a zahrnoval analýzu získaného materiálu. Získané materiály by měly sloužit recipientům – odborné veřejnosti, badatelům, kritikům i samotným divadelním tvůrcům – jako nástroj k hodnocení divadelní tvorby a k reflexi inscenačních a tvůrčích procesů. Součástí finálního vyhodnocení projektu byl záměr autorky navrhnout vlastní metodologii dokumentace, jež by mohla být následně využita muzejníky i externisty při jejich zapojení do pokračující dokumentační práce.⁶

Jelikož DONM nemělo s dokumentací procesu vzniku inscenace žádnou předchozí zkušenost, byla prvotní fáze projektu zaměřena na průzkum metodologie v zahraničních paměťových institucích, které se dokumentací současného divadla soustavně zabývají. Inspirací pro projekt se stala berlínská Akademie der Künste (dále jako „ADK“). Instituce se dokumentací procesu vzniku inscenace zabývá od poloviny 60. let 20. století. Členové Akademie der Künste Ost se v polovině 60. let inspirovali způsobem zaznamenávání režijní práce u Bertolta Brechta a Waltera Felsensteina a rozhodli se vytvořit vlastní dokumentaci inscenace.⁷

⁵ Projekt vznikl díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2015/27, 00023272).

⁶ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. Dokumentace divadelní práce pro muzejní sbírky: reflexe projektu Divadelního oddělení Národního muzea. In: *Muzeum 2: Muzejní a vlastivědná práce* 2015, s. 43.

⁷ AKADEMIE DER KÜNSTE. Archiv: Inszenierungsdokumentation [online]. [cit. 2025-04-25] Dostupné z: www.adk.de/de/archiv/archivabteilungen/darstellende-kunst/inszenierungsdokumentation.htm

V současnosti sbírka dokumentace inscenací archivu ADK čítá více než 1300 dokumentů z německy mluvících zemí a každoročně je doplněna o přibližně 15-20 nových dokumentací inscenací. Sbírkou zahrnuje jak vytvořené dokumenty, tak systematicky shromažďované materiály vztahující se k procesu inscenační tvorby. Konkrétně se jedná o přepisy rozhovorů, poznámky ze zkoušek - částečně dochované také v podobě audiovizuálních záznamů - a dále pracovní materiály členů inscenačního týmu, jako jsou scénické a kostýmní návrhy, dramaturgické podklady, harmonogramy zkoušek či režijní knihy. Méně jsou ve sbírkách zastoupeny videozáznamy zkoušek, k jejichž pořízení tvůrci většinou nedali souhlas. Přístup, který autorka projektu v Národním muzeu zvolila, z velké části vycházel z konceptu dokumentace inscenace ADK.

Po absolvování exkurze do ADK autorka projektu oslovila Národní divadlo, jakožto instituci klasického činoherního divadla, a soubor Depresivní děti touží po penězích, které reprezentovalo nezávislé experimentální divadlo. K dokumentaci byly vybrány dvě inscenace, jejichž příprava a uvedení spadaly do první poloviny roku 2015. V Národním divadle se na pozici uměleckého šéfa činohry loučil Michal Dočkal režii inscenace hry *Kámen* německého dramatika Mariuse von Mayenburga, a Jakub Čermák ve vedení souboru Depresivní děti touží po penězích připravoval autorskou inscenaci *Ludwig aneb Kýč je mrtev* na motivy filmu Ludwig II. Luchina Viscontiho. Tvůrci v obou případech s dokumentací procesu vzniku inscenace souhlasili.

Následovala praktická příprava na zahájení dokumentační práce. Z důvodu předpokládané časové náročnosti byli pro tento účel v rámci veřejné výzvy vybráni studenti oboru Divadelní věda na FF UK a Teorie divadla a kritiky na DAMU, kteří byli po celou dobu dokumentační práce vedeni autorkou projektu.⁸

V následující kapitole se budu věnovat konkrétně dokumentaci procesu vzniku inscenace *Kámen*, na které jsem se jako dokumentátorka osobně podílela.

⁸ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. Dokumentace divadelní práce pro muzejní sbírky: reflexe projektu Divadelního oddělení Národního muzea. In: *Muzeum 2: Muzejní a vlastivědná práce* 2015, s. 44-46.

3. Dokumentace procesu vzniku inscenace *Kámen* v Národním divadle

Činoherní soubor Národního divadla nastudoval v roce 2015 celkem sedm titulů. Jedním z nich byla inscenace hry *Kámen* (v originále *Der Stein*) německého dramatika Mariuse von Mayenburga, která se dočkala své premiéry ve Stavovském divadle 28. a 29. května 2015.⁹ Režie se ujal z pozice uměleckého šéfa odcházející Michal Dočekal, který tuto funkci zastával v letech 2002 – 2015. Výběr Mayenburgovy hry *Kámen* pro Dočekalovu závěrečnou režii v Národním divadle nebyl náhodný.¹⁰ Režiséra na hře zaujalo zpracování tématu paměti: „*To, jak s pamětí osobně pracujeme, jak interpretujeme historii, abychom z ní vyšli dobře, a jak tu interpretaci podmiňujeme i současnými společenskými a politickými okolnostmi*“.¹¹ Hra tematizuje otázky nejen historické paměti, ale také kolektivní viny a identity. Příběh sleduje osudy jednoho domu ve východním Německu a jeho obyvatel napříč několika generacemi. Děj je zasazen do časového rozmezí let 1935 až 1993, přičemž jednotlivé časové roviny se v průběhu hry střídají a vzájemně prolínají.

3.1. Nastavení metodiky dokumentační práce

Před zahájením dokumentační práce uspořádala autorka projektu pro zainteresované dokumentátory dílnu. Z důvodu absence vlastní metodologie byly dokumentátorům shrnuty poznatky získané průzkumem metodologie v německém prostředí a navržen konkrétní postup pro vedení dokumentace. Dokumentátorům byly předány k dispozici jak dosud získané materiály k inscenaci, jako byl např. scénář v překladu Petra Štědrone či text hry v originále, tak odborné teoretické články o soudobé dokumentaci určené k samostudiu.

⁹ NÁRODNÍ DIVADLO. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření 2015 [online]. 2016 [cit. 2025-04-01] Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/UserFiles/File/vyrocnizpravy/1575537691-vyrocnizprava-narodni-divadlo-2015.pdf>

¹⁰ NÁRODNÍ DIVADLO. Michal Dočekal – profil. [online]. [cit. 2025-04-15]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/michal-docekal-1594388>

¹¹ ČT24. *Kámen* v Národním zatěžuje paměť. Kdo je bez viny... [online]. 2015 [cit. 2025-04-14] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/kamen-v-narodnim-zatezuje-pamet-kdo-je-bez-viny-131566>

Jelikož by měl být proces vzniku inscenace *Kámen* dokumentován s cílem zachytit především jeho tvůrčí genezi, měla by se dokumentační práce soustředit na:

- **pořizování písemných protokolů ze zkoušek a dalších setkání inscenačního týmu:** Systematické sledování zkouškového procesu umožňuje zaznamenat v písemných protokolech vývoj inscenace od prvního čtení až po generální zkoušky.
- **pořizování fotografií a audio- a videozáznamů ze zkoušek a dalších setkání inscenačního týmu:** Fotografie a audio- a videozáznamy ze zkoušek budou využity k audiovizuální dokumentaci vývoje přípravy inscenace, včetně zachycení prostoru, kde se zkoušky budou konat.
- **získávání doprovodných materiálů k inscenaci:** Studium scénáře, režijních poznámek, režijní knihy, scénografických návrhů a dalších materiálů přispějí k pochopení koncepce inscenace.
- **vedení rozhovorů:** Budou vedeny rozhovory s režisérem Michalem Dočekalem, dramaturgyní Ivou Klestilovou a dalšími členy inscenačního týmu s cílem doplnit získané materiály o reflexi procesu přípravy od prvotního nápadu zinscenovat tuto hru až po dojmy tvůrců po premiéře. Členové inscenačního týmu by měli také v různých fázích zkoušení zhodnotit a shrnout dosavadní práci na přípravě inscenace.

3.2. Divadelní zkoušky

Příprava inscenace *Kámen* zahrnovala několik typů zkoušek. Jednalo se o technické zkoušky (montážní, dekorační a osvětlovací), dále oblékanou zkoušku, čtené zkoušky, hrané zkoušky, hlavní zkoušky a závěrečné generální zkoušky.¹² Dokumentaci zkoušek bylo potřeba rozdělit mezi celkem tři dokumentátorky s občasnou výpomocí autorky projektu. Jedině tak jsme mohly pokrýt co největší část zkouškového procesu.

Zkoušky probíhaly v pravidelných dopoledních, odpoledních a ke konci i večerních blocích podle stanoveného harmonogramu. Ten byl sice rámcově daný již od počátku zkoušek, v průběhu však bylo občas nutné přizpůsobit se časovým možnostem jednotlivých členů inscenačního týmu a provozním potřebám divadla, protože se ve zkušebnách střídaly další umělecké soubory a inscenační týmy.

¹² Dokumentátorky - studentky se do dokumentace zapojily od druhé čtené zkoušky. Těm předcházela ještě výrobní porada dne 27. 2. 2015, které se účastnili zástupci DONM.

Zkoušky se konaly zpočátku ve zkušebně Provozní budovy Národního divadla, následně ve zkušebně Stavovského divadla. Hrané zkoušky se konaly na jevišti Stavovského divadla. Dokumentátorkám byl ve zkušebnách vždy vyhrazen prostor – obvykle bokem u menšího stolu, kde jsme mohly umístit potřebnou techniku (diktafon, videokameru se stativem) a své pracovní materiály. Po celou dobu jsem ze své pozice do zkouškového procesu nevstupovala ani nenarušovala jeho přirozenou dynamiku.

3.3. Písemné protokoly ze zkoušek

K hlavním vytvořeným materiálům patřily písemné protokoly ze zkoušek. Za vzorový posloužil zpracovaný protokol autorky projektu z první čtené zkoušky inscenace, který poskytla zainteresovaným dokumentátorkám. Formální strukturu protokolů jsem podle tohoto vodítka dodržovala tak, aby byla přehledná a praktická pro následné využití recipienty. Každý obsahoval základní údaje: datum, čas, místo konání, jméno zapisovatele a vlastní záznam průběhu zkoušky připravované inscenace.

Při tvorbě protokolů jsem se snažila vyvarovat subjektivního hodnocení a zaměřila se na faktické a nestranné zaznamenávání skutečnosti. Snažila jsem se co nejpřesněji zachytit výklad z dramaturgického, režijního a scénického hlediska, zaznamenat posuny v hereckých projevech, nonverbální momenty i emocionální atmosféru zkoušek.

Charakteristickým rysem Dočekalova režijního vedení byla rozsáhlá historická kontextualizace a zasazení hry do dobových reálií, které vyplývalo nejen z potřeby porozumět dramatickému textu a jeho specifické struktuře, ale i z režisérova zájmu o dané historické období. Při prvních čtených zkouškách, kdy se historické vsuvky objevovaly nejčastěji, jsem se detailně zaměřila právě na zaznamenávání těchto pasáží, z nichž konkrétně uvádím dva příklady:

„Režisér četl zajímavý román Život a osud (Vasilij Grossmann) – ruský spisovatel, román je namířen proti nacistickému i sovětskému totalitnímu systému; následuje režisérův výklad o bombardování Drážďan.“¹³

¹³ KÁMEN – protokol ze zkoušky, 24. 3. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

„Asociace na film Pád Berlína – režisér vypráví, jak M. Goebbelsová zabila po smrti Vůdce své děti.“¹⁴

Dočkal čerpal inspiraci nejen z literatury, hudby a filmu, ale také z oblasti uměleckého řemesla. Tyto informace jsem vyhodnotila jako cenné, mimo jiné právě proto, že retrospektivně rekonstruovaly proces režijně-dramaturgické přípravy před zahájením zkoušení a měly důležitý význam i pro pokračující dokumentační práci. Jako příklad uvádím kratší úryvek z protokolu ze čtené zkoušky, který zachycuje režisérovy poznatky k technologii výroby porcelánu:

„...režisér hovořil s technology výroby porcelánu z Roudnice nad Labem, zda je možné, že při bombardování a žáru porcelán nepraskne – prý je to nepravděpodobné.“¹⁵

Zkoušky se rovněž vyznačovaly důkladným psychologickým rozbořem charakterů postav a motivací jejich jednání, jak ze strany režiséra a dramaturgyně, tak ze strany samotných herců. To se odráží i v protokolech, kde jsou tyto pasáže hojně zastoupeny:

„Režisér se snaží vysvětlit myšlenkové pochody a jednání Wolfganga – udává příklad z historie: na fr. státníka Ch. de Gaulla bylo spácháno nespočet atentátů – on se však nikdy v autě nesklonil, jeho slovy „generál prostě nebude uhýbat střelám.“¹⁶

Po přesunu inscenačního týmu ze zkušebny na jeviště Stavovského divadla, kde probíhaly hrané zkoušky, jsem považovala za klíčové zaznamenat nejen konkrétní změny a úpravy provedené během zkoušek, ale také zásadní posuny v celkovém inscenačním vývoji. Zaměřila jsem se na úpravy scénáře, proměny ve způsobu, jakým herci uchopili a interpretovali své postavy, stejně jako na vývoj scénografie. Tyto záznamy podrobně zachycují proces, kterým inscenace procházela, a ukazují, jak jednotlivé složky postupně utvářely její finální podobu.

¹⁴ KÁMEN – protokol ze zkoušky, 9. 4. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

¹⁵ KÁMEN – protokol ze zkoušky, 24. 3. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

¹⁶ KÁMEN – protokol ze zkoušky, 9. 4. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

„10. obraz - scéna s hádkou Withy a Wolfganga – režisér navrhuje, aby byla mezi nimi naznačena sexualita, M. Pechlát poznamená, že ideologie jim vlezla už i do postele; režisér žádá od K. Winterové trochu více agrese, a také pohled, ze kterého jde vyčíst: ano, vyhrála jsem, vyhrály moje myšlenky a moje ideály; navrhuje, aby skládala během balení prostěradlo = emocionální gesto rozčilení; M. Pechlát žádá, aby mohl v této scéně sedět u stolu a pít kávu z hrnku, dobře se mu s ním herecky pracuje.“¹⁷

Zápisy jsem prováděla ručně a následně je převáděla do elektronické podoby, a to bezprostředně po skončení dané zkoušky, aby byla zachována přesnost dokumentace. Odklad přepisu by mohl vést k opomenutí důležitých momentů nebo ke zkreslení informací. Po vyhotovení jsem písemné protokoly předala autorce projektu k dalšímu zpracování.

3.4. Audio- a videozáznamy ze zkoušek, rozhovory s inscenačním týmem, ostatní materiály

Dalšími důležitými materiály z dokumentace inscenace byly audio- a videozáznamy, které jsme pořizovaly z každé zkoušky. K dispozici jsme měly sdílenou techniku Národního muzea – stativ s kamerou a diktafon. Většinou se dařilo techniku vhodně umístit tak, aby bylo možné nerušeně zaznamenávat průběh zkoušek. V některých případech však vznikaly provozní komplikace, například po přesunu zkoušek na jeviště Stavovského divadla, kde bylo obtížnější připojit techniku k elektrině. Pořízené záznamy jsme následně předaly autorce projektu v původní podobě, bez dodatečných úprav.

Součástí dokumentace bylo rovněž několik vedených rozhovorů – s režisérem Michalem Dočkalem, asistentkou režie Evou Kafaňkovou a dramaturgyní Ivou Klestilovou. Z obsahového hlediska přinesly vedené rozhovory cenný vhled do způsobu uvažování jednotlivých členů tvůrčího týmu, do jejich pracovních návyků i do rozhodovacích procesů během příprav inscenace. Výpovědi Michala Dočkala a Ivy Klestilové umožnily nahlédnout jak do dramaturgicko-režijní koncepce inscenace *Kámen*, tak do osobní roviny jejich

¹⁷ KÁMEN – protokol ze zkoušky, 30. 4. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

spolupráce. Režisér navíc v rozhovorech průběžně reflektoval aktuální stav zkoušení, komentoval vlastní režijní záměry a proměny původního konceptu. Rozhovor s Evou Kaňkovou doplnil dokumentaci o informace týkající se praktické organizace zkoušek, včetně časového harmonogramu, či komunikace mezi jednotlivými členy inscenačního týmu.

Rozhovor s dramaturgyní Ivou Klestilovou jsme s kolegyní dokumentátorkou vedly v kavárně poblíž Stavovského divadla za běžného denního provozu, rozhovor měl méně formální charakter. Předem jsme si připravily základní rámec otázek, jejichž cílem bylo získat co nejvíce informací o přípravné fázi inscenace před zahájením zkoušení. Zajímaly nás například okolnosti výběru hry, předpokládané přijetí inscenace českým divákem, inspirační zdroje (například literatura nebo film), způsob spolupráce s režisérem Michalem Dočkalem a konkrétní dramaturgické přípravy.

Na počátku čtených zkoušek jsme členy inscenačního týmu požádaly o průběžné předávání dramaturgických a jiných doprovodných materiálů souvisejících s přípravou inscenace. Dokumentaci se nám dále podařilo doplnit o režijní knihu, maketu scény navrženou scénografem Martinem Chocholouškem, osobní vzpomínku kostymérky a výtvarnice Zuzany Bambušek Krejzkové na kreativní proces tvorby kostýmů, propagační fotografie Národního divadla Petra Veselého ze zkoušek i premiéry ad.

4. Zhodnocení, reflexe a návrhy na funkční pokračování projektu

Dokumentace vzniku divadelní inscenace pokračuje i po realizaci pilotního projektu. V roce 2020 Veronika Musilová Kyrianová rekapitulovala v rámci webináře s názvem *Jak na dokumentaci a archivaci divadelní/taneční inscenace?* doposud zdokumentované inscenace. Do té doby se podařilo zaznamenat další inscenaci z prostředí institucionálního divadla – konkrétně inscenaci *Experiment myší ráj* v režii Jiřího Havelky uvedenou v Národním divadle. Z prostředí nezávislé a experimentální scény byla zdokumentována inscenace *Handa Gote research & development* kolektivu Eleusis. Pověřením externí dokumentátoři dále dokumentují tvorbu Divadla pod Palmovkou, Horáckého divadla Jihlava nebo brněnského Divadla Feste. Dokumentace probíhá na základě vytvořené metodologie DONM a průběžných konzultací. Nezaměřuje se primárně na reflexe po premiéře, tuto oblast zpracovávají jiná pracoviště, např. Institut umění – Divadelní ústav. Cílem nadále zůstává zachycení procesu vzniku inscenace a jejího vývoje.¹⁸

V následující části si dovoluji shrnout své osobní poznatky a zkušenosti získané během práce na projektu. Tyto poznatky by mohly zkvalitnit budoucí dokumentační činnost.

Pro pokračující dokumentační práce by bylo vhodné navázat kontakt s inscenačním týmem již ve fázi předcházející samotnému zahájení zkoušení. Na příkladu inscenace *Kámen* bylo zřejmé, že zkouškám předcházely hlubší režijní i dramaturgické přípravy, konzultace s překladatelem či provozní porady uvnitř divadla. Zahájení dokumentace na počátku tvorby by umožnilo komplexnější zachycení vývoje a porozumění přípravě inscenace.

Vzhledem k tomu, že šlo o pilotní projekt, a tedy první spolupráci s Národním divadlem na dokumentaci procesu vzniku inscenace, bylo patrné, že inscenační tým přistupoval ke spolupráci s určitou mírou opatrnosti. Zejména na začátku dokumentace byl znát jistý odstup a nejistota tvůrčího týmu patrně kvůli očekávání, co dokumentace bude obnášet. Z této zkušenosti vyplývá, že pro pokračující dokumentační činnost je nezbytné na začátku důkladně představit všem členům inscenačního týmu dokumentační proces a k čemu budou získané materiály využity. V takové atmosféře se inscenační tým nemusí

¹⁸ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. *Jak na dokumentaci a archivaci divadelní/taneční inscenace* [webinář]. Institut umění – Divadelní ústav, 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=88CEKvPx9Z8>

cítit nejistě, což by jinak mohlo negativně ovlivnit samotný tvůrčí proces. Tvůrci by také mohli být ochotnější dokumentaci aktivně podporovat např. předáváním materiálů.

Významnou roli hraje rovněž dostatečné technické vybavení, které je pro dokumentaci základem. Dokumentátoři obou částečně paralelně dokumentovaných inscenací sdíleli technické vybavení, což se ukázalo logisticky komplikované. Pořízení audio- i videozáznamu bývá navíc často omezeno provozními podmínkami v místech konání zkoušek, například kvůli nedostatku dostupného zdroje elektřiny. Ne vždy se nám tedy podařilo zachytit kompletní zkoušky.

Dokumentace přípravy inscenace vyžaduje od dokumentátora časovou flexibilitu. V České republice se ročně odehraje více než 800 premiér.¹⁹ DONM se daří zachytit jen malou část – přibližně dvě až tři inscenace ročně.²⁰ Jedním z možných dílčích řešení by bylo, pokud by samotní tvůrci dokumentovali proces přípravy „zevnitř“ a následně tyto materiály poskytli vybraným paměťovým institucím k archivaci. Tím by se mohl významně rozšířit rozsah dokumentovaných inscenací.

Velkou roli v kvalitě výsledných materiálů hraje také zkušenost a pečlivost dokumentátorů. V rámci pilotního projektu poukázala absence vlastní metodiky na některé nedostatky, na které jsem nyní při procházení materiálů narazila. Při zpětné analýze vytvořených písemných protokolů jsem si všimla určitých chyb, kterých jsem se dopustila jako dokumentátorka – začátečnice. U režisérsko-dramaturgického výkladu historických událostí v rámci čtených zkoušek jsem místy zaznamenala ne vždy relevantní informace, které zahlcují protokol zbytečnými detaily. Dále by u vybraných protokolů bylo vhodné doplnit text o vysvětlující poznámky, jinak mohou být protokoly pro budoucího recipienta bez znalosti kontextu matoucí. Dalším podnětem pro zlepšení dokumentace je hlubší znalost a využívání orálněhistorických metod při plánování a vedení rozhovorů, což se ukázalo např. výběrem nepříliš vhodného prostředí kavárny pro rozhovor s dramaturgyní Ivou Klestilovou – audiozáznam rozhovoru je výrazně rušen hlukem provozu vybrané kavárny.

¹⁹ V roce 2023 dosáhl počet premiér čísla 823, z nichž 364 jsou premiéry činoherních inscenací. Dostupné z: <https://www.statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2024/11/Divadla23.pdf>

²⁰ MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. *Jak na dokumentaci a archivaci divadelní/taneční inscenace* [webinář]. Institut umění – Divadelní ústav, 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=88CEKvPx9Z8>

Závěr

Cílem této práce bylo popsat průběh dokumentace vzniku inscenace *Kámen* v Národním divadle v režii Michala Dočekala v rámci pilotního projektu Divadelního oddělení Národního muzea zaměřeného na dokumentaci současného divadla. Práce vycházela z mé osobní účasti na dokumentaci a zaměřila se na popis a zhodnocení procesu dokumentace vzniku inscenace a použitých metod.

Dokumentace inscenace *Kámen* sice nepokrývala celý tvůrčí proces od jeho úplného počátku, její hlavní cíl – zdokumentovat vznik inscenace včetně klíčových fází zkoušení – se podařilo naplnit. V rámci pilotního projektu se však ukázalo, že by bylo do budoucna vhodné zahájit dokumentaci již v rané fázi příprav, ideálně ještě před začátkem samotného zkoušení. Takové zapojení by mohlo být snazší, jakmile se vytvoří trvalejší kontakty mezi DONM a divadly či uměleckými soubory. Ty by mohly Národní muzeum sami oslovovat v rané fázi příprav nebo již od počátku systematicky uchovávat materiály související s přípravou inscenace.

Z reflexe dále vyplynulo, že zásadní pro hladký průběh dokumentace je dostatečná informovanost tvůrců. Již na začátku spolupráce by měli být osobně ze strany dokumentátorů (nikoli pouze např. prostřednictvím režiséra) srozumitelně seznámeni s cíli a metodami dokumentace inscenace i s plánovaným využitím nasbíraných materiálů. To napomáhá vzájemné důvěře a dobré atmosféře při spolupráci.

Důležitou roli hraje také předem nastavená metodika a důsledná příprava ze strany dokumentátorů. Ti by měli být vybaveni potřebnou technikou (kamera, stativ, diktafon, datová uložení apod.) a měli by být časově flexibilní, aby se mohli pravidelně účastnit zkoušek a přizpůsobovat se průběhu přípravy inscenace. Externí dokumentace je organizačně náročnější než dokumentace realizovaná přímo členy tvůrčího týmu, a proto je potřeba ji dobře připravit již ve fázi plánování spolupráce.

Seznam použité literatury

Odborné monografie, studie a odborné výstupy

FIALOVÁ, Dagmar, JUNEK, Marek. SWOT analýza sbírky Národního muzea s přihlédnutím ke strategii dokumentace současnosti. In: *Sborník z mezinárodní muzeologické konference Muzeum a změna IV*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 67-74.

KÁMEN – protokol ze zkoušky, 24. 3. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

KÁMEN – protokol ze zkoušky, 9. 4. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

KÁMEN – protokol ze zkoušky, 30. 4. 2015. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní dokument.

MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. Dokumentace divadelní práce pro muzejní sbírky: reflexe projektu Divadelního oddělení Národního muzea. In: *Muzeum 2: Muzejní a vlastivědná práce* 2015, s. 43.

MUSILOVÁ KYRIANOVÁ, Veronika. *Jak na dokumentaci a archivaci divadelní/taneční inscenace* [webinář]. Institut umění – Divadelní ústav, 2020 Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=88CEKvPx9Z8>

Rozhovor s Michalem Dočekalem k inscenaci Kámen, 4. 5. 2015. [videozáznam]. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní materiál.

Rozhovor s Ivou Klestilovou k inscenaci Kámen, 27. 5. 2015. [audiozáznam]. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní materiál.

Rozhovor s Evou Kafuňkovou k inscenaci Kámen, 9. 4. 2015. [videozáznam]. Praha: Národní muzeum, Divadelní oddělení, 2015. Interní materiál.

ŠALDOVÁ, Lenka. Dokumentace současného divadla. In: *Sborník z mezinárodní muzeologické konference Muzeum a změna IV*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 99-103.

Internetové citace

AKADEMIE DER KÜNSTE. Archiv: Inszenierungsdokumentation. [online]. 2019 [cit. 2025-04-15] Dostupné z: www.adk.de/de/archiv/archivabteilungen/darstellende-kunst/inszenierungsdokumentation.htm

ČT24. Kámen v Národním zatěžuje paměť. Kdo je bez viny... [online]. 2015 [cit. 2025-04-14] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/kamen-v-narodnim-zatezuje-pamet-kdo-je-bez-viny-131566>

NÁRODNÍ DIVADLO. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření 2015 [online]. 2016 [cit. 2025-04-01]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/UserFiles/File/vyrocni-zpravy/1575537691-vyrocni-zprava-narodni-divadlo-2015.pdf>

NÁRODNÍ DIVADLO. Profil: Michal Dočekal. [online]. 2019 [cit. 2025-04-15] Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/michal-docekal-1594388>

NÁRODNÍ INFORMAČNÍ A PORADENSKÉ STŘEDISKO PRO KULTURU. *Divadla 2023: statistická ročenka*. Praha: NIPOS, 2024. [online]. [cit. 2025-04-16]. Dostupné z: <https://www.statistikakultury.cz/wp-content/uploads/2024/11/Divadla23.pdf>

Přílohy

1. Kámen – protokol ze zkoušky ze dne 24. 3. 2015

KÁMEN – protokol ze zkoušky 24. 3. 2015

čtená zkouška, dopolední + odpolední 10,00-13,30, zkušebna StD

Přítomní:

režisér Michal Dočekal

dramaturgyně Iva Klestilová

asistentka režie Eva Kafuňková

inspicient Milan Školník

scénograf Martin Chocholoušek

kostymérka Zuzana Bambušek Krejzková

herečky Kateřina Winterová, Lucie Žáčková, Jana Preissová,
Antonie Talacková, Elizaveta Shvachko (posluchačka DAMU)

zapsala Zuzana Krouchalová

- na úvod krátká debata o rekvizitách → klavír - nejspíš nebude „fyzicky“ na scéně
- režisér ukazuje fotografii obrazu ve své režijní knize; při návrhu scény - inspirace Bauhausem, A. Loosem (podle režiséra není jednoznačně funkcionalistický), Müllerovou vilou, „Raumplanem“
- zmíněn je i tzv. „Glass house“ - skleněný dům z roku 1949, ve státě Connecticut, autor Philip Cortelyou Johnson
- návrh scény - zdůrazněna kvalita materiálů
- režisér cituje - G.Apollinaire: „Když chtěl člověk napodobit chůzi, vymyslel kolo...“
- popis modelu scény, Martin Chocholoušek
- polykarbonát polepený plátky zlata

- spousta oken, která se dají otevřít - může vzniknout až zrcadlová místnost; dojde k dekonstrukci prostoru, zadní stěna se může posouvat dozadu či dopředu; zlatá barva v interiéru - představa věčnosti, napříč dobou, symbol bohatství + popel jako „zmar“, inspirační fotka v režijní knize: oloupaná zeď - omítka (popel) padá na zem (bude padat po celou dobu představení v pravidelných rytmech)
- herečka J. Preissová obdivuje práci M. Chocholouška, samá slova chvály
- režisérova představa: po celou dobu představení posouvací stěna pojede dozadu
- 35 scén, které se nebudou přestavovat, na scénu se budou rekvizity pouze přidávat
- po vyklopení částí stěn se můžeme dostat až do sklepa
- 33. obraz - vysypání klaviatury - možná by se mohly vysypat kamenné kvádříky - > režisér vzpomíná na německou kamennou stavebnici Anchor (kamenné kostky, ze kterých se dá postavit cokoli)
- navrhované rekvizity: židle, kempingový stůl, 24-dílný příborový servis(symbol toho, co bylo a už není), nejspíš porcelán...
- na scéně budou dva vchody, vzadu centrální okno s průhledem do zahrady a dveře, které se dají otevřít dozadu a dá se odejít, zrcadla
- 10:33 - řešení návrhů kostýmů s kostymérkou Zuzanou Bambušek Krejzkovou
- kostýmy by neměly být úplně popisné, kostymérka např. navrhuje rekvizitu pro těhotnou Heidrun: stříbrný kuchyňský poklop např. na pečivo přiložený na břicho; kostymérka nechá kolovat své návrhy
- kombinace univerzální věci s artefaktem té doby nebo té situace
- inspirace projektem Soukromé století - pro inscenaci chce režisér použít obrazovou diaprojekci, kde se budou promítat letopočty, fotky - např. mávající Witha v bílých rukavičkách zamlada...
- hudební spolupráce: Václav Havelka, Martin Tvrdý - režisér nechal zhudebnit báseň Paula Celana Fuga smrti (hezký a silný text); nechce pouštět dobové šlágry jako Lili

Marleen nebo Ein Kessel Buntos, v obrazotvornosti chce být opatrný

- kostým pro postavu Withy: navrženy svetrové šaty, které se dají svázat, aby měly tvar - jedním pohybem; Witha jako nejméně nápadná, klobouček
- důležitou roli hrají boty, návrh, že by si postavy měnily boty, které mohou být v krabicích, občas by boty zůstaly opuštěné v prostoru; K. Winterová navrhuje pro Withu v 1. scéně papuče, lodičky
- postava Heidrun jako malé holky - dívčí suknička, velký batoh nebo aktovka
- Stefanie - jako dítě tepláky, které se dají vyhrnout a schovat pod nějakou bundou - army parka ke kolenům, zelená vojenská (jako stav nouze)+ univerzální tenisky + nějaký praporek jako měli pionýři (s vlajkou?)
- Witha v roce 1953 - šustákovka a neženské boty, brýle s výraznými obroučkami
- kostým Hannah v 1. scéně - pyžamo + hračka, která se později také využije - obecně by měly mít kostýmy více využití
- postava Hannah jako otrávená pubertáčka, je pouze v jednom časovém období - může se převlékat a ze skříně vytahovat např. krajkovanou halenku s průstřihy, pomalované legíny; nápad, že by si červeným sprejem mohla během scén stříkat vlasy
- K. Winterová poznamená, že by si Hannah mohla v průběhu představení „rebelský“ kostým vyrábět; sama vzpomíná na období svého mládí (na DAMU), období rebelské vzpoury a experimentů s oblečením a vlasy - pedagogové (např. J. Satoranský) jim experimenty zakazovali, J. Preissová doplňuje, že tehdy ještě nechápali, že tělo je pro herce ten nejdůležitější pracovní nástroj
- režisér oslovil Petra Zusku, který bude spolupracovat na „choreografii“ - dá hercům inspiraci pro postavy napříč věkem → pro určitý věk je důležité myšlení + stačí 1 gest. znak
- debata herců o pohybové složce - např. jak ztvárnit odhodlanost pomocí pohybů, režisér poznamená, že je důležité „nepovyšovat se nad mimésis“

- režisér vypráví o zhlédnutém filmu o S. Hawkingovi Teorie všeho (2014): vyzdvihuje výborný herecký výkon Eddieho Redmayna, který hraje Hawkinga, především jeho pohyby, když je ochrnutý; citlivě, inteligentně natočené
- 11:15 - začíná čtená zkouška od obrazu 18
- režisér poznamenává, že překladatel překládal hru pro Dilii = dramaticky a režijně učištěné, není to tedy jazykově svázané, herci si mohou své repliky poupravit, jak se jim to bude nejlépe vyslovovat
- co se týče porcelánu, hovořil režisér s technologií výroby porcelánu z Roudnice nad Labem, zda je možné, že při bombardování a žáru porcelán nepraskne - prý je to nepravděpodobné
- debata o možné vině a spoluvině prarodičů/ rodičů, vyrovnání se s ní, uchopení této viny
- proces denacifikace → dramaturgyně četla knihu (?), která naznačuje, že nikdo nebyl úplně „bez viny“
- M. Mayenburg napsal tuto hru pro Drážďanské divadlo, aby se na tyto události v Německu nikdy nezapomnělo; trauma německé společnosti, tabu; v této souvislosti zmiňuje režisér herce Ottu Šimánka, který byl - slovy režiséra - také „fízl“
- myšlenka dramaturgyně: důležité pro současnou generaci - odpustit a vše si vyříkat: „moje babička byla zavražděna, můj dědeček byl ve straně a vraždil, odpusťme si to“ → minulá generace to ještě nedokázala, byli tím příliš zatíženi
- E. Shvachko vypráví o svém původu: ruská pravoslavná rodina, její děda byl žid, který se zamiloval do muslimky, její máma po rozvodu nedostala vízum do VB, odstěhovala se z Ruska s kamarádkou do Česka, Elizaveta se za ní odstěhovala po půl roce
- 12:10 - 12:25 pauza
- K. Winterová řeší stranou svůj kostým s kostymérkou, prohlíží si vzorník látek
- poznámka režiséra k postavě Stefanie: pro ni je dům velice důležitý, je to její jediná kotva k minulosti
- Mieze - podle Talackové nejinteligentnější žena ve hře, Židé byli velmi chytrí

- režisér vypráví v souvislosti s postavou Míze ve 33. obraze o rodině kamarádky a režisérky Lucie Vinohradské - její dědeček, pražský bohatý advokát, ve 30. letech skoupil pozemky u Sázavy a rozprodával je bohatým pražským rodinám; najal v té době mladého a nadějného funkcionalistického architekta Jaroslava Fragnera - ten navrhl rodině Bělohradských nádhernou funkcionalistickou vilu (naproti přes ulici měl vilu V. Nezval); v 50. letech přišli komunisté a chtěli jim vilu zabavit, babička a maminka L. Bělohradské (Hana Bělohradská, spisovatelka, tehdy nemohla studovat na VŠ) vilu doslova vlastním tělem ubránily (později sem jezdil Havel, Tříška...) → člověk opouští něco, co si sám vybudoval, vlastní domácnost, kde vymyslel každý detail (dlaždičky, schody...), potom tedy neopouští jen majetek, ale něco, do čeho vložil svoji duši
- režisér četl zajímavý román Život a osud (Vasilij Grossmann) - ruský spisovatel, román je namířen proti nacistickému i sovětskému totalitnímu systému; následuje režisérův výklad o bombardování Drážďan
- režisér k četnosti svých „historických vsuvek“: s nadsázkou poznamená, že ho doma nikdo neposlouchá, tak se potřebuje vypovídat
- režisér oznamuje plán zkoušek na další týden
- 13:30 - konec zkoušky u posledního obrazu